

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شهر و روح شهر در جوامع از هم گسسته

تألیف

اسکات ا. بولنز

ترجمه

دکتر منوچهر طبیبیان

شماره مسلسل ۹۰۹۲

شماره انتشار ۳۷۱۴

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه : بولنز، اسکات اِ، Bollens, Scott A.
 عنوان و نام پدیدآور : شهر و روح شهر در جوامع ازهم‌گسسته / تألیف اسکات اِ. بولنز؛ ترجمه
 منوچهر طبیبیان، با همکاری سمیه تاجیک.
 مشخصات نشر : تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۳۴۲ ص: مصور.
 فروست : انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۳۷۱۴.
 شابک : 978-964-03-6898-5
 وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا.
 یادداشت : عنوان اصلی : City and Soul in Divided Societies.
 موضوع : جامعه‌شناسی شهری
 شناسه افزوده : طبیبیان، منوچهر، ۱۳۱۶ - مترجم.
 شناسه افزوده : تاجیک، سمیه، مترجم- همکار.
 شناسه افزوده : دانشگاه تهران. مؤسسه انتشارات
 رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۶ ش ۹ ب ۹ / HT ۱۵۱
 رده‌بندی دیویی : ۳۰۷/۷۶
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۱۵۱۳۵۰

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.

عنوان: شهر و روح شهر در جوامع ازهم‌گسسته
 تألیف: اسکات اِ. بولنز
 ترجمه: دکتر منوچهر طبیبیان
 با همکاری: سمیه تاجیک
 نوبت چاپ: دوم (چاپ اول ۱۳۹۵)
 تاریخ انتشار: ۱۳۹۶
 شمارگان: ۵۰۰ نسخه
 ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
 چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجم است»

بها: ۲۲۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران
 پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>
 پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

فهرست

خ	فهرست تصاویر / مثال‌ها	.....
ش	مقدمه مترجم	.....
ض	سیاس و قدردانی	.....
۱	بخش الف - شهرهای دوقطبی	.....
۳	فصل اول	.....
۳	مقدمه	.....
۷	فصل دوم	.....
۷	پژوهشگری با «من»	.....
۱۲	یادداشت‌ها	.....
۱۳	فصل سوم	.....
۱۳	روح در شهر: فرهنگ‌های حماسی و خطوط گسل شهری	.....
۲۵	یادداشت‌ها	.....
۲۷	بخش ب - نُه شهر، نُه افسوس	.....
۳۱	یادداشت‌ها	.....
۳۳	فصل چهارم	.....
۳۳	سارایوو، بوسنی و هرزه گوین: "جنگ شهری" و دیتون	.....
۵۱	یادداشت‌ها	.....
۵۳	فصل پنجم	.....
۵۳	ژوهانسبورگ، آفریقای جنوبی: تلاش برای شنا به سبک المپیک بعد از سال‌ها غرق شدن	.....
۶۸	یادداشت‌ها	.....

۶۹	..... فصل ششم
۶۹	..... بلفاست، ایرلند شمالی: «صلحی» غیر رویایی
۸۲	..... یادداشت‌ها
۸۳	..... فصل هفتم
۸۳	..... نیکوزیا، سیپروس: برداشتن دیوارها، نه سیاست‌ها
۹۳	..... یادداشت
۹۵	..... فصل هشتم
۹۵	..... ناحیه باسکو، اسپانیا: حرکت از اتزی به اوسکال هیریا
۱۱۲	..... یادداشت‌ها
۱۱۳	..... فصل نهم
۱۱۳	..... موستار، بوسنی هرزه گوین: شهر به‌عنوان غنائم جنگی
۱۲۵	..... من به یک سردرگمی اخلاقی مشکل و دردسرساز رسیدم
۱۲۶	..... یادداشت‌ها
۱۲۷	..... فصل دهم
۱۲۷	..... بارسلونا، اسپانیا: یک ملی‌گرایی جامع
۱۴۵	..... فصل یازدهم
۱۴۵	..... اورشلیم، اسرائیل / کرانه باختری: باریک کردن اراضی برای صلح
۱۶۸	..... یادداشت‌ها
۱۷۱	..... فصل دوازدهم
۱۷۱	..... بیروت، لبنان: شهری در وضعیت نامشخص، بخش
۱۷۲	..... شهر به‌عنوان هدف
۱۷۵	..... یک درام فرقه‌ای عمومی

مقدمه مترجم □ ج

۱۸۲	.....	عمارت دموکراتیک
۱۸۷	.....	فضاهای فرقه‌ای بیروت
۱۹۳	.....	ایجاد حکومت‌های مستقل در حومه‌های جنوبی بیروت
۱۹۷	.....	فرقه‌گرایی بر حکومت شهرداری پیشی می‌گیرد
۱۹۷	.....	فشار شیعه در خط سبز
۱۹۸	.....	سکونت‌گاه‌های غیر رسمی
۱۹۸	.....	«هرج و مرج سازمان‌دهی شده»
۱۹۹	.....	پناهندگان جنگ و حکومت مستقل سیاسی
۱۹۹	.....	تحکیم پایه‌ای سیاسی / قلمروی
۲۰۰	.....	«فضاهای اعتراض و استثناء» فلسطینی
۲۰۱	.....	یادداشت‌ها

فصل سیزدهم ۲۰۳

۲۰۳	.....	بیروت، لبنان، شهری در وضعیت نامشخص، قسمت دوم
۲۰۳	.....	سنگر حومه شهری حزب الله
۲۱۲	.....	یک عضویت سازمانی
۲۱۴	.....	محیط ساخته شده
۲۱۹	.....	خاطره و هویت
۲۲۴	.....	مداخله در یک مارپیچ
۲۳۲	.....	یادداشت‌ها

بخش ث - پیوند و هم‌گذاری ۲۳۳

فصل چهاردهم ۲۳۵

۲۳۵	.....	مقایسه بین درگیری‌ها
۲۳۵	.....	گونه‌شناسی و خط سیرها
۲۳۵	.....	درگیری حل نشده/ فعال (اورشلیم)
۲۳۹	.....	بغداد (عراق)
۲۴۲	.....	کرکوک (عراق)
۲۴۳	.....	میتروویکا (کوزوو)

۲۴۵	.....خشونت مسکوت (معلق مانده) (نیکوزیا وموستار)
۲۴۷	.....حرکت به سوی صلح (بلفاست، ساریوو، ناحیه باسکو، بیروت)
۲۵۲	.....بروکسل (بلژیک)
۲۵۵	.....مونترال (کانادا)
۲۵۶	.....«شهر» متمایز شده
۲۶۰	.....یادداشت‌ها

فصل پانزدهم..... ۲۶۳

۲۶۳	.....شهرها و صلح ملی
۲۶۳	.....اهمیت شهر بودن
۲۶۸	.....چالش صلح شهری
۲۷۳	.....استراتژی‌ها و تاکتیک‌های مداخله
۲۷۵	.....استفاده از فرایند برنامه‌ریزی و شوراها برای توانمند کردن گروه‌های حاشیه‌ای
۲۷۷	.....ایجاد انعطاف و تخلخل فرم شهری
۲۸۴	.....حفاظت و بهبود جو عمومی جمعی
۲۸۷	.....تشویق اشاعه ابتکارات ایجاد صلح مردمی
۲۸۸	.....یک روح زنده در درون
۲۸۹	.....یادداشت‌ها

۲۹۱.....مصاحبه

۳۰۳.....منابع

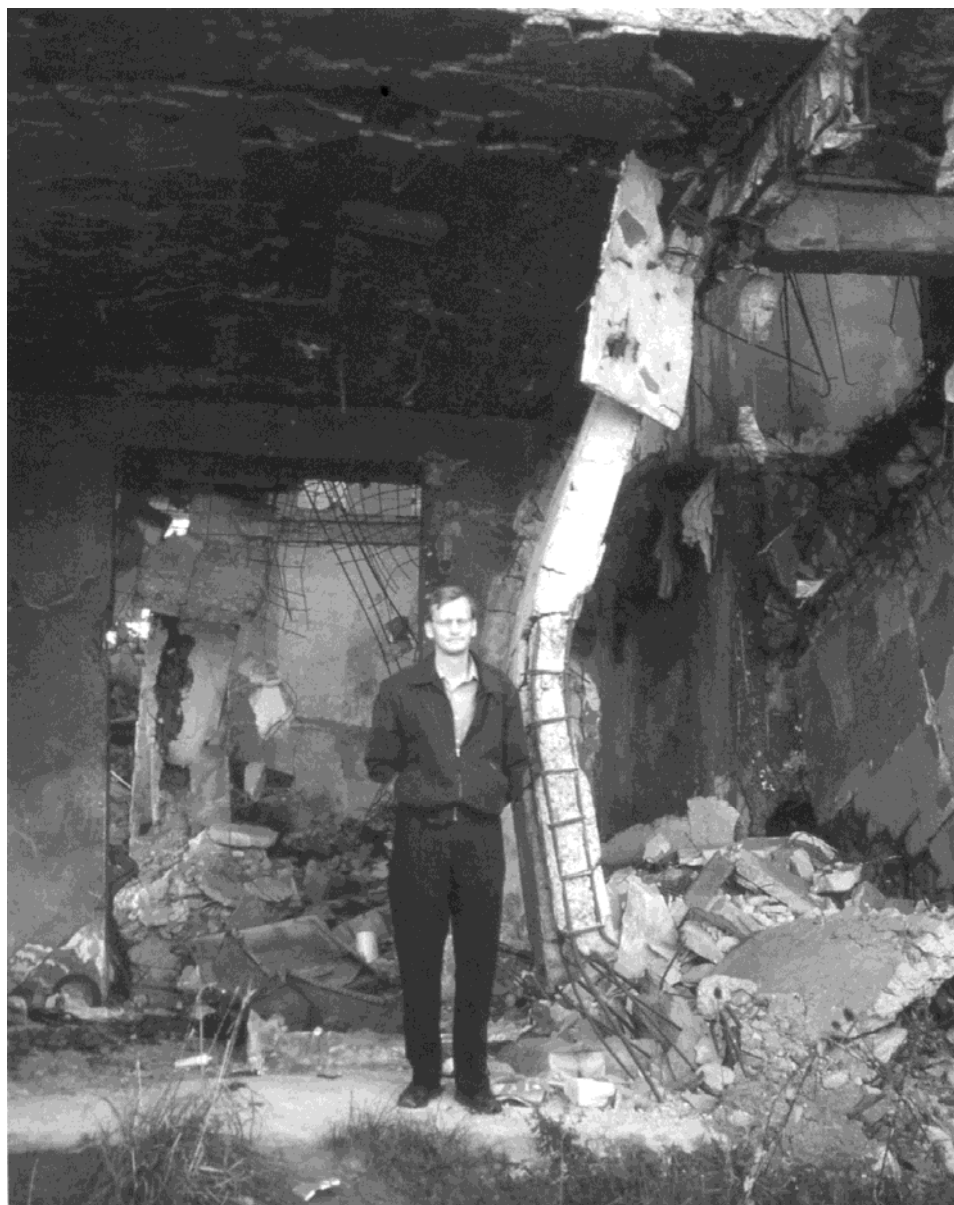
۳۱۳.....واژه‌نامه

فهرست تصاویر و مثال‌ها

- جدول ۱ - شهرها، منطقه، سال تحقیق در سایت اولیه * خطوط گسل تعارض اصلی..... ۳۰
- شکل ۱-۱- مولف : در ساریوو - بوسنی هرز گووینا (۱۹۹۹)..... ذ
- شکل ۱-۲- مواظب خرابی‌ها باش..... ۸
- شکل ۱-۳- یادمان وور ترکر، پرتوریا، افریقای جنوبی. یادآور مهاجرت مردم افریقا از سلطه بریتانیا در اواسط دهه ۱۸۰۰؛ این «کوچ بزرگ» وسیله ساز توسعه ملی‌گرایی افریقای‌ها است..... ۱۵
- شکل ۲-۳- سرکوب سیاسی در کاتالونیا، اسپانیا..... ۲۲
- شکل ۱-۴- قبرستان کواسی (شهدا)، ساریوو..... ۳۳
- شکل ۲-۴- محدوده‌های بوسنی هرزه‌گوین و دیتون آکورد..... ۳۴
- شکل ۳-۴- ارنان و یاسمین..... ۳۵
- شکل ۴-۴- یادمان وراکا، ساریوو..... ۳۶
- شکل ۵-۴- ساختمان مجلس، ساریوو..... ۳۹
- شکل ۶-۴- جوان دیوجک..... ۴۳
- شکل ۷-۴- دلک‌های بدون مرز، این مرد عضوی از سازمان کمک داوطلبانه دلک‌های بدون مرز است، و در ساریوو مانده و به طور منظم در طول ۴ سال محاصره شهر برنامه اجرا کرده است..... ۴۵
- شکل ۱-۵- شهرستان الکساندرا..... ۵۵
- شکل ۲-۵- روستای ماندلا، سوئو..... ۵۵
- شکل ۳-۵- لبخندهای ساکنین قصبه..... ۵۸
- شکل ۱-۶- «دیوار صلح» کوپاروی..... ۷۰
- شکل ۲-۶- نقاشی دیواری سیاسی ضد انگلیسی در محله کاتولیک..... ۷۳
- شکل ۳-۶- آنتن‌های امنیتی..... ۷۷
- شکل ۴-۶- ماری مور (سفید پوشیده) و دیوید اروین (دستانش را بهم گره زده)..... ۷۹
- شکل ۱-۷- منطقه ورود ممنوع..... ۸۴
- شکل ۲-۷- نشه‌یاشین..... ۸۵
- شکل ۳-۷- لوس دیمیتریادس و مصطفی اکینسی..... ۸۷
- شکل ۱-۸- موزه گوگنهایم..... ۹۵
- شکل ۲-۸- مساعدت زندانیان باسکو..... ۹۶

- شکل ۸-۳- «مرگ بر دولت» ۱۰۶
- شکل ۹-۱- خیابان سانتیکا، ۲۰۰۲ ..... ۱۱۳
- شکل ۹-۲- بولوار ۱۱۶
- شکل ۹-۳- عروسک‌های موستار ۱۱۷
- شکل ۹-۴- مرکز فرهنگی جوانان آبراسویک ۱۱۸
- شکل ۱۰-۱- سنت جوردی واژدها. La Diada de sent Jordi (روز سنت جورج) یک روز تعطیل کاتالان است که حامی مقدس کاتالان را جشن می‌گیرد و در مفاهیم ملی‌گرایانه منطقه‌ای ریشه دارد. ۱۲۸
- شکل ۱۰-۲- مجموعه‌های چند زبانه ۱۳۱
- شکل ۱۰-۳- جوردی بورجا (وسطی) ۱۳۴
- شکل ۱۱-۱- الگوی سکونتگاهی اسرائیل و فلسطین در اورشلیم. ۱۴۷
- شکل ۱۱-۲- سربازان در اورشلیم غربی ۱۴۹
- شکل ۱۱-۳- کودکستان یهودی ۱۵۰
- شکل ۱۱-۴- رامی نصرالله (سمت چپ) و رامی فریدمن (وسط) در کارگاه فلسطینی - اسرائیلی در دلف ۱۵۵
- شکل ۱۱-۵- نوباکو محله یهودی / سکونتگاهی در اورشلیم شرقی در حال منازعه ۱۶۴
- شکل ۱۲-۱- خط علامت‌گذاری ("خط سبز") که بیروت زمان جنگ را تفکیک می‌کرد. ۱۷۳
- شکل ۱۲-۲- سرباز در "لانه کبوتر"، جاده المزرعه ۱۷۸
- شکل ۱۲-۳- تانک در جاده المزرعه که لب پرتگاه ساخته شده ۱۹۱
- شکل ۱۲-۴- توسعه حومه‌های جنوبی ۱۹۵
- شکل ۱۳-۱- تخریب هارت هریک، ۲۰۰۶ ..... ۲۰۴
- شکل ۱۳-۲- طرح بازسازی هارت هریک ۲۰۶
- شکل ۱۳-۳- رهیف فیاد ۲۰۶
- شکل ۱۳-۴- معماری مرکز شهر جدید ۲۱۶
- شکل ۱۳-۵- آرامگاه حریری ۲۲۳
- شکل ۱۴-۱- مجسمه میدان شهدا، بیروت ۲۴۴
- شکل ۱۴-۲- «دردهای صلح»، اورشلیم ۲۵۴
- شکل ۱۵-۱- سربازان با بچه‌ها، سازایوو ۲۶۸
- شکل ۱۵-۲- "وقتی همه چیز را از دست می‌دهید"، بلفاست ۲۷۹

شکل ۱-۱- مولف : در سارایوو - بوسنی هرز گووینا (۱۹۹۹)

City and Soul in Divided Societies

Scott A. Bollens

Dr. Manouchehr Tabibian,

War is easy
Peace takes time,

A pleasure meeting you in
Irvine, California.

Scott A. Bollens

17/6/2014

شهر و روح آن در جوامع از هم گسسته

در این کتاب، اسکات ا. بولنز روایات شخصی‌اش را با نوعی فرگشایی آکادمیک داستان ملیت‌گرایی فتنه‌انگیز و زدو خورد‌های قومی در شهرهای نه‌گانه اورشلیم، بیروت، بلفاست، ژوهانسبورگ، سارایوو، موستار، بیلپاتو و بارسلونا را درهم می‌آمیزد.

تدوین گزاره‌های تحقیقاتی به مدت ۱۷ سال و چیزی بیشتر در ۲۴۰ مصاحبه با رهبران سیاسی، برنامه‌ریزان معماران، نمایندگان مردمی (جامعه) و دانشگاهیان جوهره اصلی این کتاب را شکل می‌دهد. بولنز بازتاب‌های وجدانی شخصی، رپرتاژهای غنی حاصل از مصاحبه‌های واقعی و ارایه اطلاعات ناخوشایند را با کشف شواهدی از محیط‌های تخریب شده شهری و خسارت دیده، التیام بخشی‌ها و بازپیرایی آنها، ترکیب می‌کند.

شهر و روح آن در جوامع از هم گسسته بازتابی از زندگی و کارکردن در این شهرها است که به مغز محقق خطور می‌کند. این رویکرد درک خوانندگان را از این مکان‌ها گشوده‌تر می‌سازد و به شیوه‌ای واقع‌بینانه به تجربه کسانی که در این شهرها زندگی می‌کند مرتبط می‌سازد.

بولنز مشاهده می‌کند که چگونه یک شهر با ستیزه‌جویی‌های ملی‌گرایانه، به یک منظر بی‌جان و مکان امنیتی شده، تقسیم شده و با زخم‌هایی که در زمان و مکان منجمد شده‌اند تبدیل شده است. با این وجود روح در این شهرها هنوز مقاومت می‌کند.

شهر و روح آن در جوامع از هم گسسته به‌طور کلی برای خوانندگان و متخصصین دانشگاهی نوشته شده است. مؤلف، حقایق، انگاره‌ها، عکس‌ها و مشاهدات را به روشی واقعی در هم ادغام می‌کند تا چالش‌های اساسی برای زندگی و حکمروایی بر این گونه شهرهای ناآرام و قطبی شده عیان شود.

Scott A. Bolens استاد برنامه‌ریزی شهری در دانشگاه کالیفرنیا، ایرواین می‌باشد، جایی که ایشان کرسی وارمینگتون در صلح و همکاری‌های بین‌المللی را برعهده دارد: ایشان تألیفاتی به شرح زیر دارند: شهرها، ملی‌گرایی و دموکراسی‌سازی (۲۰۰۷)، مبانی فاقد آینده‌نگری (۲۰۰۰) و ساختن صلح شهری در جوامع از هم گسیخته (۱۹۹۹).

مقدمه مترجم

در خردادماه سال ۱۳۹۳ به دعوت دانشگاه آیزونیا برای شرکت و ارائه مقاله در سمیناری با عنوان: شهرهای تاب‌آور / Resilient شرکت کردم. این سمینار در آکادمی علوم آمریکا برگزار شد. در طی دو روز سمینار با اساتید و همکاران دانشگاه آیزونا و برکلی کالیفرنیا آشنا شدم. یکی از اساتید شرکت‌کننده در این سمینار پروفیسور اسکات ا. بولنز (Prof. Scott A. Bolens) استاد شهرسازی دانشگاه کالیفرنیا در ایرواین (Irvine) بود، جایی که وی کرسی Warmington در صلح و همکاری‌های بین‌المللی را بعهدده دارد. او مؤلف کتاب شهرها، ملی‌گرایی و دمکراسی‌سازی (۲۰۰۷)، بر زمینه‌های دشوار (Urban peace building on Narrow ground) در جوامع از هم گسسته (۱۹۹۹) می‌باشد.

در خلال بحث‌هایی که با ایشان داشتم و احساس علاقه وافی ایشان به شناخت جوامع با فرهنگ‌های مختلف فکر کردم کتاب Hidden dimension نوشته ادوارد ت. هال باید برایشان جالب باشد و ایشان را به خواندن این کتاب نیز توجه دادم. با بحث‌های سودمندی که رد و بدل شد، نامبرده کتابی به نام City and Soul in divided Cities را به من هدیه کردند و دست خط ایشان در اوایل کتاب ثبت است. من بعد از مطالعه کتاب به نظرم رسید آنچه در قالب تحقیقی ۱۷ ساله و مصاحبه‌های متعدد برای تألیف کتاب صرف شده است، می‌تواند برای دیگران نیز سودمند باشد، لذا دریغ‌ام آمد که آن را به فارسی برگردانم و در اختیار علاقه‌مندان و دانشجویان رشته‌های مختلف شهرسازی، معماری، علوم اجتماعی قرار ندهم. این کار انجام شد و اکنون به وسیله سازمان چاپ و انتشارات دانشگاه تهران در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد.

در این کتاب بولنز روایات شخصی‌اش را با فرگشایی آکادمیک، در بیان داستان ملیت‌گرایی فتنه انگیز و زد و خورد‌های قومی، در شهرهای نه‌گانه، اورشلیم، بیروت، بلفاست، ژوهانسبورگ، نیکوزیا، ساریو و موستار، بیلپائو و بارسلونا در هم می‌آمیزد. این کتاب نتیجه گزارش‌های تحقیقاتی به مدت ۱۷ سال و چیزی بیش از ۲۴۰ مصاحبه با رهبران سیاسی، برنامه‌ریزان، آرشیتکت‌ها، نمایندگان مردمی (جامعه) و دانشگاهیان می‌باشد.

ص □ شهر و روح شهر در جوامع از هم گسسته

او عکس‌العمل‌های (بازتاب‌های) شخصی، رپرتاژهای غنی حاصل از مصاحبه‌های واقعی و رو در رو و
ارایه اطلاعات نامطبوع را با کشف شهودی از محیط‌های شهری تخریب شده و خسارت دیده و مملو از
آسیب‌های اجتماعی، و التیام بخشی‌ها و بازپیرایی آن‌ها ترکیب می‌کند.

شهر و روح آن در جوامع از هم گسسته چگونگی زندگی کردن، کار کردن در این شهرها را آشکار
می‌سازد، درست آن چیزی که به مغز محقق خطور می‌کند. این رویکرد درک خوانندگان را از این
مکان‌ها وسعت می‌بخشد و بطور بارزی به تجربه کسانی که در این شهرها زندگی می‌کنند، مرتبط
می‌سازد.

سپاس و قدردانی

این کتاب در بسیاری زمینه‌ها به کلیه مطالب و تجزیه و تحلیل‌های اولیه‌ای که در سال ۱۹۸۷ در سمینار بین‌المللی در سالزبورگ بنیاد نهاده شد، احترام می‌گذارد. در طی این راه همواره از محبت‌ها و حمایت بسیاری از همکاران دانشگاهی ام مزایای اساسی برده‌ام. جانانان هیوز (Janathan Hewes) در دانشگاه کالیفرنیا جنوبی، چپل هیل (Chapell Hill) اولین فرصت را به من داد تا درباره شهرهای پخش شده نکاتی را بیاموزم. بدون داشتن انگیزه و نیروی دانش تحقیقات علمی من به چیز کاملاً متفاوت و دیگری تبدیل می‌شد. من بدین وسیله از پذیرفتن گرم و حمایت استاد فقید (Arie Shachan)، از دانشگاه هبرو مروون مین و نیستی در اورشلیم، پروفیسور فردریک بُول (Fredrick Boal)، از دانشگاه ملکه بلفاست، پروفیسور کریس روجرسون (Chris Rogerson)، از دانشگاه ویتواتر استرند، ژوهانسبورگ، (University of Withwatersstrand, Johansburg)، پروفیسور مارکو ترک (Marcu Truck)، به خاطر فراهم کردن امکان سفر به نیکوزیا، پروفیسور پر والیانوا (Pere Valianova) از دانشگاه بارسلونا و جورجی بورجا در بارسلونا و گیرد وُچن (Gerd Wochein) به خاطر فراهم کردن تسهیلات برای تحقیقات میدانی، ماریکا راسپودیک (Marica Raspudic) و زوران بسمک (Zoran Besmak) در موستار، پروفیسور پدرو آریاس (Pedro Arias) و وکتور اوسیا (Vector Utia) در بیل بائو و بیروت، پروفیسور مونا هارب (Mona Harb) در دانشگاه آمریکایی بیروت و پروفیسور رشید چامون (Rashid Chamoun) و عماد سلنسی (Imad Salancy) از دانشگاه آمریکایی لبنان لوری (Lori) و باب ورمینگتون (Bob Wormington) افرادی بی‌نظیرند و از جمله حمایت‌کنندگان و درگیر در کار من هستند و فداکاری آنها به من توان کافی داده است تا بر جنبه‌های اساسی پروژه متمرکز شوم.

بسیاری از دوستان من در جلسه طلوع ارواین به‌عنوان یک بنیاد روحانی برای من در ادامه سفرم بوده‌اند. من دین بزرگی به طراح و بانی و حامی بسیار ارزنده‌ام توبی نای پل (Toby Nipel) و وایز اسکاتمن (Wise Schottman)، جام کیلن (John Killen) و دنالی (Denali) و دامون (Damon) که نتیجه عشق زندگی من هستند و نشان داده‌اند که بچه‌ها چشم دنیا هستند.

ط □ شهر و روح شهر در جوامع از هم گسسته

رنه پنی ار (Renee Pannier) هدایای زیبای ارتباط هیجانی، درک و پذیرش را به من اهدا کرده است. میراث صنایع دستی بسیار زیبای جان بولنز (John Bolens) و روح عاشقانه ویرجن بائنز (Virgene baens) بخشی از افکار طول این پروژه بوده‌اند. کلودیا شمباگ (Claudia Shambaugh) یک همراه بسیارشجاع من در انجام بخش مهمی از این پروژه بوده است. من از آن رادکین (Ann Rudkin)، مطبوعات الکساندریا به خاطر تشویق و ایجاد انگیزه در انجام این پروژه تشکر می‌کنم. مسئولیت اشکالات در این پروژه بر عهده من است.

من تشکر ویژه خود را از سازمان‌ها و افراد زیر برای اجازه بازتولید تصاویرشان قدردانی می‌کنم. شکل ۲-۴. برگ استیون. ال (burg, Steven, L.) و پُل اس. شوپ (Paul S. Shoup 1999) جنگ در بوسنی و هرزگوونیا، کشاکش‌های قومی و مداخله بین‌المللی (Arman, kM.T. Sharp: 362)، اجازه کپی راییت در سال ۱۹۹۹ به وسیله M.E-sharp-inco.

شکل ۱-۱۱- مرکز بین‌المللی صلح و همکاری ۲۰۰۵. اورشلیم روی نقشه، اورشلیم IPCC.

شکل ۱-۱۲ Alexander Medawar و Cartographer alex@retisweb.com

شکل ۱-۱۳ - رهیف فیاد، اتوهای شهرسازی و معماری، بیروت. لبنان

شکل ۲-۱۳ - رهیف فیاد، اتوهای شهرسازی و معماری، بیروت. لبنان